

Araştırma / Original article**Heteroseksüel ve homoseksüel aldatılmaya verilen tepkilerde gözlenen cinsiyet farklılıklarının incelenmesi**Seda DURAL,¹ Hakan ÇETİNKAYA,² Seda CAN,³ Alp Giray KAYA,⁴ Olga Selin HÜNLER¹**ÖZET**

Amaç: Bu çalışma ile kadın ve erkeklerin, farklı aldatılma senaryolarında (homoseksüel ve heteroseksüel) yer alan sadakatsizlik biçimlerinden (cinsel ve duygusal) hangisini daha rahatsız edici buldukları ve bu durumda ortaya çıkan duygu türünün ne olduğunun (öfke, tikslenme, şaşkınlık, üzüntü ve kıskançlık) incelenmesi amaçlanmıştır. **Yöntem:** Çalışmada, 449 erkek ve 432 kadın olmak üzere toplam 881 katılımcı yer almıştır. Katılımcılar, heteroseksüel veya homoseksüel sadakatsizliğe ilişkin senaryoların yer aldığı iki koşuldaki birine tesadüfi olarak atanmış ve sunulan senaryo temelinde, katılımcılardan duygusal ya da cinsel aldatılma durumlarından hangisinin kendilerini daha çok rahatsız edeceğini belirtmeleri istenmiştir. Buna ek olarak, katılımcılardan, seçilen sadakatsizlik türüne bağlı olarak, en fazla hissedecekleri duyguyu belirtmeleri istenmiştir. Sunulan çalışmada, kategorik değişkenler arasındaki çok yönlü etkileşimlerin incelenmesine olanak sağlayan açılımlı çok yönlü frekans analizi kullanılmıştır. Bu yöntemle, aldatılmaya verilen tepkilere ilişkin dört kategorik değişkenin yer aldığı, hiyerarşik logaritmik doğrusal bir model geliştirilmiştir. **Sonuçlar:** Çalışma bulguları, aldatılmanın üremeyle sonuçlanma olasılığına bağlı olarak kadın ve erkek katılımcıların verdikleri tepkilerin farklılaştığını göstermiştir. **Tartışma:** Sunulan çalışmada farklı duygusal tepkilerin de hesaba katılması ile cinsel ve duygusal sadakatsizliğe verilen duygusal tepkinin kıskançlıkla sınırlı olmadığı bulunmuş, bulgular aldatılma sonrasında ortaya çıkabilecek tepkilerin yordanmasındaki önemi açısından tartışılmıştır. (*Anadolu Psikiyatri Derg* 2014; 15:15-23)

Anahtar sözcükler: Heteroseksüel/homoseksüel sadakatsizlik, cinsel/duygusal sadakatsizlik, cinsiyet farklılıkları, duygusal tepkiler, çok yönlü frekans analizi

Examination of sex differences in the responses to heterosexual and homosexual infidelity**ABSTRACT**

Objective: The goal of the study was to investigate the role of heterosexual and homosexual infidelity scenarios by two infidelity types (sexual versus emotional) on emotional responses (anger, disgust, surprise, sad, and jealousy) of male and female participants. **Methods:** A total of 881 participants (449 males and 432 females) were assigned to one of two infidelity conditions formed by two scenarios as heterosexual and homosexual infidelity, and they were asked to indicate which infidelity type would make them more distressed, sexual or emotional. Also the participants were required to choose their predominant emotion that they would have felt by the type of infidelity they found more distressing. The data were analyzed by exploratory multi-way frequency analysis that allows examining the multi-way interactions among categorical variables of interest. By employing the analysis, a hierarchical log-linear model of infidelity driven responses for four categorical variables was

¹ Yrd.Doç.Dr., ² Doç.Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İzmir

³ Yrd.Doç.Dr., Gediz Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İzmir

⁴ Yrd.Doç.Dr., Okan Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul

Yazışma adresi / Address for correspondence:

Yrd.Doç.Dr. Olga Selin HÜNLER, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İzmir

E-mail: olga.hunler@ieu.edu.tr

Geliş tarihi: 03.03.2013, Kabul tarihi: 17.05.2013 doi: 10.5455/apd.39255

produced. **Results:** Although, the results generally were consistent with the infidelity literature, additionally the present data indicated a sex difference in the responses to the scenario types as a function of whether the act of infidelity results in a progeny. **Discussion:** The results were discussed in the framework of the emotional responses which were counted in the present study along with jealousy, in terms of their motivational effects on behavioral outputs of type of infidelity faced. (*Anatolian Journal of Psychiatry* 2014; 15:15-23)

Key words: heterosexual/homosexual infidelity, sexual/emotional infidelity, sex differences, emotional responses, multi-way frequency analysis

GİRİŞ

Romantik ilişkilerde sadakatsizliğe verilen ruhsal tepkileri açıklamaya yönelik çabalar, Buss ve arkadaşlarının farklı sadakatsizlik senaryolarının kadın ve erkeklerde farklı duygusal tepkilere yol açtığını ortaya koyması ile hız kazanmıştır.¹ Buna göre, sadakatsizliğe ilişkin ipuçlarına verilen başat tepki kıskançlık olarak ortaya çıkmakla beraber, algılanan işaretler duygusal sadakatsizliğe ilişkin olduğunda kadınlar, cinsel sadakatsizliğe ilişkin olduğunda erkekler daha güçlü tepkiler vermektedir. Karşılaştırılabilir bulgular ülkemizde üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada da gözlenmiştir.²

Buss ve arkadaşlarının bulgusu, kadın ve erkeğin evrimsel tarihçesinde karşılaştıkları uyum sorunlarının birbirinden farklı olduğu temelinde, evrimsel psikologların^{3,4} geliştirdikleri varsayım ve yordamalarıyla tutarlıdır. Örneğin, evrimsel bir varsayımına göre, insan türünde erkek yenidoğanın kendi genetik özelliklerini taşıdığından tümüyle emin değildir. Babalık kuşkusu (paternity uncertainty) olarak adlandırılan bu uyumsuz sorun nedeniyle, erkek için olası bir cinsel sadakatsizliğin sonuçları, çok daha ağır olacaktır ve dolayısıyla erkek cinsel sadakatsizlik ipuçlarına daha duyarlı olacaktır. Diğer yandan, erkeğin sadakatsizliği durumunda, kadın, erkeğin ilişkiye kattığı zaman, enerji ve ekonomik kaynakları kendisiyle herhangi bir genetik yakınlığı olmayan 'başkasının yavrusu'na, bakım için paylaşmak tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Dolayısıyla, kadın eşin duygusal sadakatsizliğine ilişkin ipuçlarından daha yoğun bir biçimde etkilenecektir. Bu varsayımlar farklı kültürlerden elde edilen, farklı yaşlardaki örneklem gruplarıyla ve farklı yöntemler kullanılarak yapılan birçok çalışma bulgusu ile desteklenmiştir.⁵⁻¹⁴

Evrimsel varsayımlara göre, sadakatsizliğe ilişkin ipuçlarının üremeye sonuçlanabilecek bir ilişki olasılığının yükseldiğine işaret ediyor olması, kıskançlık tepkilerinin şiddeti ve cinsiyetler arasında gözlenen farklılıklar için kritik bir etken olmalıdır. Aldatılma senaryosundaki üçüncü kişinin aktörle aynı cinsiyetten olması (homoseksüel aldatma koşulu), normal koşul-

larda üremeye sonuçlanmayacak bir sadakatsizlik durumunu göstermektedir. Sunulan çalışmada aldatılma biçimi heteroseksüel ve homoseksüel olarak değişimlenerek sadakatsizlik davranışının üreme ile sonuçlanma olasılığının etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Literatürde yer alan çalışmalarda, kıskançlık olası bir aldatılma senaryosuna verilen başat tepki olarak ele alınmaktadır.¹⁵⁻¹⁷ Bu yaklaşım, duygusal veya cinsel aldatılma senaryolarına verilen tepkilerde cinsiyetler arası bir farka işaret etmekle birlikte, örtük de olsa, katılımcılarda aldatılma ipuçları ile ortaya çıkacak tek duygunun kıskançlık olacağını varsaymaktadır. Oysa kıskançlık başlığı altında toplanan tepkilerdeki farklılaşma, iki cinsiyetin de karşılaştığı uyumsuz sorunların ve bu sorunlara ürettikleri çözümlerin farklı oluşundan kaynaklanıyor olabilir. Dolayısıyla, bu farklılaşmayı kıskançlık tepkileri olarak genel ve cinsiyetler açısından eşdeğer bir başlık altında toplamak yerine, iki cinsiyet için de duygusal bileşenlerini incelemek, aldatılmaya verilen cinsiyete özgü tepkilerin anlaşılması bakımından uygun olacaktır.

Kıskançlık, ürettiği davranışsal çıktılar ve bu davranışsal çıktılar besleyen, kolaylaştıran ve hızlandıran duygular aracılığıyla kadın ve erkeğin romantik ilişkileriyle başa çıkmasında işlevsel bir rol üstlenmektedir.^{15,18-20} Evrimsel kurama göre, kıskançlık duygusunun aldatılma ipuçlarına tepki olarak ortaya çıkması, aldatılan bireyin sonraki davranışlarının ne olacağını belirlemesi bakımından önemlidir. Aldatılma durumuna verilen duygusal tepki kıskançlık ile sınırlı olmayabileceği için, aldatılma durumuna verilecek tepkilerin niteliği de söz konusu duygusal tepki çeşitliliğinden etkilenecektir. Bu bakımdan, sunulan çalışmada, varsayımsal aldatılma senaryolarına verilen tepkilere eşlik eden duyguların cinsiyete ve aldatılma türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir.

Romantik sadakatsizliğin incelendiği çalışmalarda veri toplama yolu olarak sıklıkla 'zorunlu tercih paradigması' kullanılmaktadır. Zorunlu tercih paradigması ile toplanan verilerin kategorik olması nedeniyle, bu verilerin analizinde

ki-kare gibi iki değişkenli çapraz tablolara dayalı istatistiksel analiz tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Değişken sayısının ikiden çok olduğu durumlarda, ki-kare yöntemi ile çok yönlü etkileşimlerin incelenmesi olası olamamaktadır. Bu çalışmada aldatılmaya verilen tepkilere ilişkin dört kategorik değişkenin yer aldığı, hiyerarşik logaritmik doğrusal (hierarchical log-linear) bir modelin geliştirilmesi amacıyla, açılımlı çok yönlü frekans analizi (exploratory multiway frequency analysis) yöntemi kullanılmıştır. Yöntem, kategorik değişkenler arasındaki çok yönlü etkileşimlerin incelenmesine olanak sağladığı gibi, geliştirilen bir model temelinde bireylerin içinde buldukları koşullara bağlı olarak verecekleri tepkilerin tahmin edilmesine de olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma ile kadın ve erkek katılımcıların, farklı aldatılma senaryoları (homoseksüel ve heteroseksüel) ile sunulan aldatılma durumlarına (cinsel ve duygusal) verdikleri tepkilerin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Katılımcılar

Çalışmada kendilerini cinsel yönelimleri bakımından heteroseksüel olarak tanımlayan, 449 (%51) erkek ve 432 (%49) kadın olmak üzere toplam 881 üniversite öğrencisi (yaş ort. 21.34±2.14) katılımcı olarak yer almıştır.

Veri toplama aracı

Araştırmada, katılımcılardan verilen bir varsayımsal senaryoya bağlı olarak, cinsel ve duygusal aldatılma türlerinden hangisinin kendilerini daha fazla rahatsız edeceğini belirtmelerinin istendiği, zorunlu tercihe dayalı bir soru formu⁶ kullanılmıştır. Formda kullanılan varsayımsal senaryolarda aldatılma durumu iki düzeyde değişimlenmiştir: 1. Kendisiyle aynı cinsiyetten birisi ile aldatılma durumu, 2. Karşı cinsiyetten birisi ile aldatılma durumu. Aynı form ile katılımcılardan belirttikleri aldatılma türüne eşlik edeceğini düşündükleri ilk duygunun hangisi olacağını, verilen beş duygu (öfke, tikslenme, şaşkınlık, üzüntü ve kıskançlık) arasından seçmeleri istenmiştir. Söz konusu beş duygu bir ön çalışma ile belirlenmiştir. Ön çalışmada, 100 katılımcıdan romantik aldatılma durumunda hissedecekleri duyguları rapor etmeleri istenmiş ve en çok yinelenen beş duygu çalışmada kullanılmak üzere seçilmiştir.

İşlem yolu

Heteroseksüel (s=448) veya homoseksüel (s=433) aldatılma senaryolarından birisine ras-

gele atanan katılımcılardan, sunulan senaryo temelinde duygusal veya cinsel aldatılma durumlarından hangisinin kendilerini daha çok rahatsız edeceğini belirtmeleri istenmiştir. Daha sonra, seçilen aldatılma türüne bağlı olarak, öfke, tikslenme, kıskançlık, şaşkınlık ve üzüntü duygularından hangisini en fazla hissedeceklerini belirtmeleri istenmiştir. Uygulama sırasında ayrıca katılımcının yaş, cinsiyet, cinsel yönelim ve medeni durum bilgileri araştırmacı tarafından kaydedilmiştir.

BULGULAR

Aldatılmaya ilişkin hiyerarşik logaritmik doğrusal bir modelin geliştirilmesi amacıyla dört yönlü açılımlı frekans analizi kullanılmıştır. Söz konusu modelde, katılımcının cinsiyeti (erkek, kadın), sunulan senaryo türü (heteroseksüel, homoseksüel), seçilen aldatılma türü (cinsel, duygusal) ve seçilen duygu türü (öfke, tikslenme, kıskançlık, şaşkınlık, üzüntü) olmak üzere dört kategorik değişken yer almıştır.

SPSS HILOGLINEAR kullanılarak yapılan analizin sonucunda bütün tek yönlü ve iki yönlü ilişkiler ile üç yönlü ilişkilerden üçünü içeren bir model üretilmiştir. Modelin olabilirlik oranı χ^2 (likelihood ratio χ^2) değeri, gözlenen frekanslarla model tarafından üretilen beklenen frekanslar arasında iyi bir uyum olduğunu göstermiştir ($\chi^2_{(8)}=5.48$, χ^2 için %95 güven aralığı 0-8.68, $p>0.01$). Modelde yer alan ilişkiler için kısmi olabilirlik oranı χ^2 (partial likelihood ratio χ^2) değerleri ve söz konusu değerler için %95 güven aralıkları Tablo 1'de verilmiştir.

Üç yönlü etkiler

Modelde yer alan üç yönlü etkiler incelendiğinde, cinsiyet/senaryo/aldatılma, cinsiyet/aldatılma/duygu ve cinsiyet/senaryo/duygu ilişkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Cinsiyet/aldatılma/senaryo üç yönlü etkisi için heteroseksüel aldatılma koşulunda, cinsel (%49.5) ve duygusal aldatılmadan (%50.5) rahatsız olacaklarını belirten erkeklerin oranları birbirine oldukça yakın iken, duygusal aldatılmadan (%89.4) rahatsız olacağını belirten kadınların yüzdesi cinsel aldatılmadan (%10.6) rahatsız olacağını belirten kadınlarınkine göre daha yüksektir. Homoseksüel aldatılma koşulunda, erkek ve kadın katılımcılar cinsel (erkek %53.7, kadın %45.1) ve duygusal aldatılmadan (erkek %46.3, kadın %54.9) benzer bir oranda rahatsız olacaklarını belirtmiştir.

18 Heteroseksüel ve homoseksüel aldatılmaya verilen tepkilerde gözlenen cinsiyet...

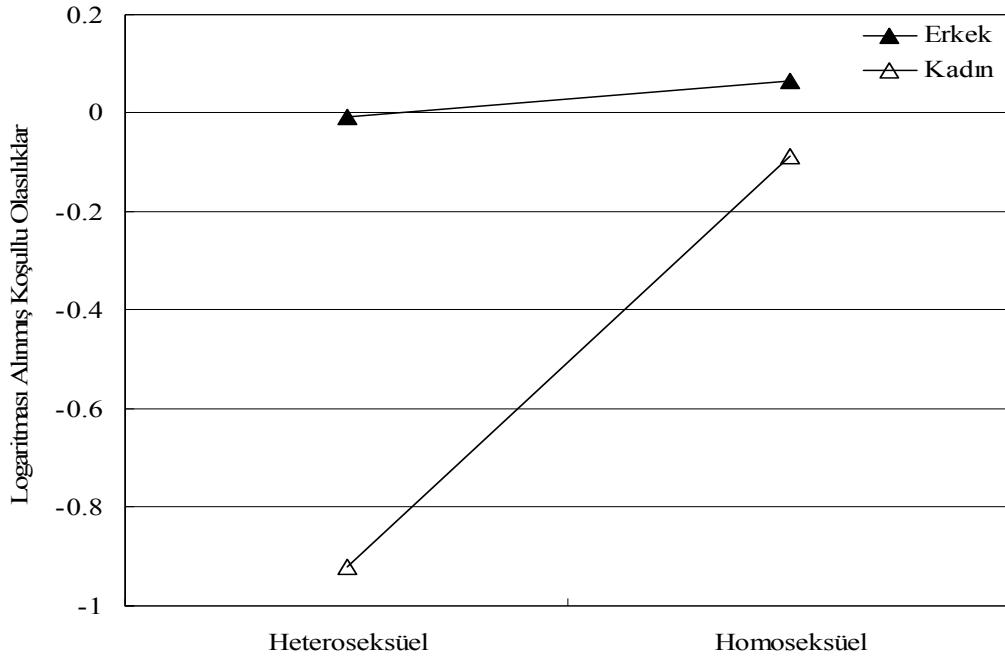
Tablo 1. Model için anlamlılık testleri (s=881)

Etki	Kısmi olabilirlik oranı χ^2	sd	χ^2 için %95 Güven Aralığı	
			Alt sınır	Üst sınır
Tek yönlü etkiler				
Cinsiyet	0.33	1	0.00	6.33
Aldatılma	38.29*	1	17.87	66.39
Senaryo	0.26	1	0.00	5.94
Duygu	71.80*	4	39.79	105.52
İki yönlü etkiler				
Cinsiyet*Aldatılma	49.28*	1	25.60	80.64
Cinsiyet*Senaryo	0.02	1	0.00	0.73
Aldatılma*Senaryo	14.69*	1	3.51	33.56
Cinsiyet*Duygu	44.41*	4	19.61	70.96
Aldatılma*Duygu	78.59*	4	45.03	113.87
Senaryo*Duygu	156.43*	4	108.50	206.07
Üç-yönlü etkiler				
Cinsiyet* Senaryo*Aldatılma	12.92*	1	2.66	30.84
Cinsiyet*Aldatılma*Duygu	14.90*	4	1.54	30.17
Cinsiyet*Senaryo*Duygu	13.58*	4	0.96	28.13

* $p < 0.01$

Söz konusu üç yönlü etkinin görsel olarak belirtilebilmesi amacıyla, cinsiyet ve sunulan senaryo türüne göre seçilen aldatılma türü kategorik değişkeni için logaritması alınmış koşullu olasılık (*log conditional odds*) değerleri hesaplan-

mıştır.²¹ Heteroseksüel senaryo koşulunda, erkek ve kadın katılımcılar için aldatılma türü değişkeninin logaritması alınmış koşullu olasılık değerleri sırasıyla -0.009 ve -0.921; homoseksüel senaryo koşulunda söz konusu değerler

Şekil 1. Cinsiyet ve sunulan senaryo türüne göre seçilen aldatılma türü kategorik değişkeninin logaritması alınmış koşullu olasılık grafiği

sırasıyla 0.065 ve -0.086 olarak bulunmuştur (Şekil 1).

Verinin analizler için kodlanmasına (cinsel=1, duygusal=0) bağlı olarak Şekil 1'de dikey ekseninde yer alan değerler, pozitif uca doğru cinsel, negatif uca doğru duygusal aldatılmayı göstermektedir. Buna göre, erkeklerin hem heteroseksüel, hem de homoseksüel aldatılma koşullarında, logaritması alınmış koşullu olasılık değerleri bakımından benzer oldukları görülmektedir. Kadınlar ise, heteroseksüel aldatılma koşulunda, homoseksüel aldatılma koşuluna göre yaklaşık olarak 11 kat daha düşük (duygusal aldatılma yönünde) logaritması alınmış koşullu olasılık değerine sahiptir. Elde edilen bu olasılık değerleri bize, birtakım yordamalarda bulunma olanağı da sağlamaktadır. Aldatılan kişinin cinsiyeti erkek olduğunda, hem heteroseksüel, hem de homoseksüel aldatılma durumunda, duygusal ve cinsel aldatmadan rahatsız olma olasılıkları neredeyse eşit olacaktır. Öte yandan aldatılan kişi kadın ise, heteroseksüel aldatılma durumunda, duygusal aldatılmadan rahatsız olma olasılığı cinsel aldatılma durumuna göre çok daha yüksek olacaktır. Homoseksüel aldatılma durumunda ise, kadının duygusal ve cinsel aldatılmadan rahatsız olma olasılıkları neredeyse eşit olacaktır.

Cinsiyet/aldatılma/duygu üç yönlü etkisi kapsamında cinsel aldatılmadan rahatsız olacağını belirten erkeklerin hissedecekleri duygu, sunulan beş duygu arasından 'öfke' (%43.5) olarak öne çıkarken (tiksinme %22.4, kıskançlık %6.5, şaşkınlık %23.7, üzüntü %3.9); kadınlardaki başat duygu 'tiksinme' (%54.7) olmuştur (öfke %7.7, kıskançlık %4.3, şaşkınlık %26.5, üzüntü %6.8). Duygusal aldatılmadan daha çok rahatsız olacaklarını belirten erkekler ise, 'şaşkınlık' (%30) hissedeceklerini belirtmiştir (öfke %26.3, tiksinme %13.8, kıskançlık %11.1, üzüntü %18.9). Öte yandan, duygusal aldatılmadan rahatsız olduğunu belirten kadınların hissedecekleri ilk duygu 'üzüntü' (%24.1) olmuştur (öfke %21.9, tiksinme %14.9, kıskançlık %19.4, şaşkınlık %19.7).

Cinsiyet/senaryo/duygu üç yönlü etkisi incelendiğinde, heteroseksüel aldatılma koşulunda hem erkek (%45.5), hem de kadın (%27.9) katılımcılar ilk hissedecekleri duygu olarak 'öfke'yi seçmiştir (erkek: tiksinme %10.8, kıskançlık %9.9, şaşkınlık %15.8, üzüntü %18.0; kadın: tiksinme %13.7, kıskançlık %23.5, şaşkınlık %8.8, üzüntü %26.1). Homoseksüel aldatılma koşulunda, erkekler 'şaşkınlık' (%37.4); kadınlar 'tiksinme'nin (%38.8) aldatılma durumunda

hissedecekleri ilk duygu olacağını belirtmiştir (erkek: öfke %25.1, tiksinme %25.6, kıskançlık %7.5, üzüntü %4.4; kadın: öfke %7.3, kıskançlık %6.3, şaşkınlık %35.4, üzüntü %12.1).

İki yönlü etkiler

Modelde yer alan olası iki yönlü etkilerden beşi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Senaryo/aldatılma iki yönlü etkisine ilişkin bulgular, heteroseksüel aldatılma koşulunda katılımcılar duygusal aldatılmadan (%70.1) cinsel aldatılmaya (%29.9) göre daha çok rahatsız olduklarını belirtirken, homoseksüel aldatılma koşulunda cinsel aldatılmadan (%49.7) ve duygusal aldatılmadan (%50.3) rahatsız olduklarını belirten katılımcıların oranları farklılaşmamıştır.

Aldatılma/duygu iki yönlü etkisi incelendiğinde, cinsel aldatılmadan daha fazla rahatsız olacağını belirten katılımcıların hissedecekleri ilk duygu 'tiksinme' (%33.2) ve 'öfke' (%31.5) iken (kıskançlık %5.7, şaşkınlık %24.6, üzüntü %4.9), duygusal aldatılmadan rahatsız olacaklarını belirten katılımcılar 'şaşkınlık' (%23.9) ve daha sonra da 'öfke' (%23.7) duygularını beş tür duygu içinden hissedecekleri ilk duygu olarak belirtmiştir (tiksinme %14.5, kıskançlık %16.0, üzüntü %22.0).

Diğer bir anlamlı iki yönlü etki olan senaryo/duygu iki yönlü etkisi incelendiğinde, heteroseksüel aldatılma koşulunda en fazla belirtilen duygu 'öfke' (%36.6) iken (tiksinme %12.3, kıskançlık %16.7, şaşkınlık %12.3, üzüntü %22.1), homoseksüel aldatılma koşulunda 'şaşkınlık' (%36.5) olmuştur (öfke %16.6, tiksinme %31.9, kıskançlık %6.9, üzüntü %8.1).

Cinsiyet/aldatılma iki yönlü etkisi incelendiğinde, erkek katılımcılar cinsel (%51.7) ve duygusal aldatılmadan (%48.3) benzer bir oranda rahatsız olacaklarını belirtirken, kadın katılımcılar duygusal aldatılmadan (%72.9) -cinsel aldatılmaya göre (%27.1)- daha fazla rahatsız olacaklarını belirtmiştir.

İstatistiksel olarak anlamlı iki yönlü etkilerden sonuncusu olan cinsiyet/duygu etkisi incelendiğinde, kadın katılımcılar ilk hissedecekleri duygu olarak en çok 'tiksinme'yi (%25.7) belirtirken (öfke %18.1, kıskançlık %15.3, şaşkınlık %21.5, üzüntü %19.4), erkek katılımcılar en çok 'öfke' (%35.2) hissedeceklerini belirtmiştir (tiksinme %18.3, kıskançlık %8.7, şaşkınlık %26.7, üzüntü %11.1).

TARTIŞMA

İlgili literatür incelendiğinde romantik sadakat-

sizliğe ilişkin tartışmaların kıskançlık görüngüsü çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Buna göre, çoğunlukla cinsiyetten bağımsız bir insan özelliği olarak ele alınan kıskançlık, temel olarak birey için uyumsal değildir. Öte yandan, Buss ve arkadaşlarının^{1,22} aldatılmaya verilen duygusal tepkilerde cinsiyet farklılıklarının varlığını ortaya koyan bulgularını, evrimsel temelli anne-babalık yatırım (parental investment) modeliyle açıklamasıyla kıskançlık, insan bilişinin bir uyumu olarak ele alınmaya başlanmıştır.²³

Kıskançlıkta görülen cinsiyet farklılıklarının temelinde birbirleriyle çatışan farklı eşleşme stratejileri yatmaktadır. Wilson ve Daly'ye²⁴ göre, erkeğin cinsel aldatılmaya daha şiddetli tepkide bulunmasının nedeni, cinsel aldatılmanın genetik bakımdan ilişkili olmayan yavrulara yatırımda bulunma riskini artırıyor olmasıdır. Öte yandan, kadının duygusal aldatılmaya daha şiddetli tepkide bulunmasının nedeni ise, duygusal aldatılmanın çoğunlukla yavrunun bakılıp büyütülmesinde kullanılacak destek ve kaynağın başkasıyla paylaşılması veya tümüyle kaybedilmesine ilişkin olarak taşıdığı risktir.

Buss ve arkadaşlarının¹ anne-babalık yatırım varsayımı temelindeki açıklamaları gerek fizyolojik veriler,^{1,25} gerekse kültürlerarası çalışmalarla^{6,29} desteklenmiş olmasına karşın, veriler daha yakından incelendiğinde,^{1,6,26,27} aslında erkeklerin cinsel ve duygusal aldatılmadan aşağı yukarı eşit oranlarda etkilendikleri, aslında farkın kadınların tepkilerinin farklılaşmasından kaynaklandığı görülmektedir. Böylece, sunulan çalışma ile önceki çalışma bulguları desteklenmiş olmakla beraber, gözlenen 'aldatılma/cinsiyet' etkileşiminin, duygusal ve cinsel aldatılma durumlarına kadınların verdiği tepkilerden kaynaklandığı ortaya konmuştur. Sunulan çalışma ile önceki yordamalardan farklı olarak, erkeğin duygusal aldatılmadan göreceği zararı da hesaba katan bir bakış açısı önerilmiştir. Buna göre, karşı cinsiyetin duygusal sadakati, erkeğin üreme başarısı için de önemlidir ve bunun kaybını sinyalleleyen ipuçları erkeği rahatsız edecektir. Sonuçta, duygusal sadakati sinyalleyen ipuçlarının azalması, cinsel sadakatsizlik için güçlü bir ipucu oluşturuyor olabilir. Erkek için duygusal aldatılma durumunun cinsel aldatılma ile sonuçlanma olasılığı oldukça yüksektir. Dolayısıyla, erkeğin duygusal aldatılmaya ilişkin ipuçlarını hafife alması üreme başarısı açısından ciddi bir hata olacaktır. Kadın için düşünüldüğünde, babalık kuşkusu gibi bir olgunun kadının üreme başarısı üzerinde doğrudan herhangi

bir etkisinin olmayacağı açıktır. Bu bakımdan, anne-babalık yatırım varsayımı ile tutarlı olacak bir biçimde, kadının cinselden çok, duygusal aldatılmaya vereceği tepkiler daha şiddetli olacaktır ki, sunulan çalışmaya ilişkin veriler de bu yordamayı doğrular yöndedir. Cinsel aldatılma, yeni doğanın kendisinden olduğundan hiçbir zaman tümüyle emin olamayan erkeğin üreme başarısı için ciddi bir risktir ve bu riski telafi etmeye yönelik bir zihinsel düzenek erkeğin cinsel aldatılmaya karşı daha duyarlı olmasını sağlayacak biçimde çalışmakta, erkeğin böylesi bir aldatılma durumundan rahatsız olmasını sağlamaktadır.²⁸⁻³⁰

Evrimsel çerçevede ele alındığında, iki cinsiyet için de sadakatsizliğin bir üreme ile sonuçlanması dramatik etkilere sahipken, aldatılmanın üreme ile sonuçlanmasının olası olmadığı durumlar da vardır. Bir aldatılma ilişkisinin doğası gereği, üremeyle sonuçlanma olasılığı yoksa bu durumda sadakatsizliğe verilen tepkilerde gözlenen cinsiyet farklılıklarının ortadan kalkacağı yordanabilir. Ek olarak, üremeyle sonuçlanmayacak bir aldatılma durumuna verilen tepkilerin şiddetinin görece çok daha düşük düzeylerde kalacağı beklenebilir. Literatür bulgularıyla tutarlı bir biçimde, heteroseksüel aldatılma koşulunda erkeklerin cinsel ve duygusal sadakatsizliğe verdikleri tepkiler farklılaşmazken; kadınlar, duygusal sadakatsizliğe daha yüksek oranda tepki vermiştir. Öte yandan, homoseksüel aldatılma koşulunda cinsel ve duygusal aldatılmaya ilişkin söz konusu cinsiyet farklılığı, çarpıcı bir biçimde ortadan kalkmış, kadın ve erkek katılımcılar cinsel ve duygusal aldatılmaya benzer tepkiler vermiştir. Katılımcıların duygusal ve cinsel sadakatsizliğe verdikleri tepkiler temelinde hesaplanan logaritması alınmış koşullu olasılıklar incelendiğinde (Şekil 1), verilen tepkilere ilişkin cinsiyet farklılığının koşullu olduğunu ve üremeyle sonuçlanabilecek durumlarda ortaya çıktığını göstermektedir. Böylece, sunulan çalışmayla aldatılmaya verilen tepkilerin tarafların üreme başarıları ile yakından ilgili olduğunu ve aldatılmanın üremeyle sonuçlanma durumunun bir seçimli belirleyici olarak işlev gördüğünü yordayan evrimsel varsayım desteklenmiştir. Söz konusu bulgu, maruz kalınan sadakatsizliğin üreme başarısını tehdit ettiği durumlarda etkin hale gelen bir zihinsel düzeneğin varlığına işaret ediyor olabilir. Bu bakımdan, sadakatsizliğe maruz kalma riskinin yarattığı tepkilerin de bağlamsal birtakım ipuçlarına duyarlı olması bakımından seçimli olduğu düşünülebilir.

Sadakatsizliğe verilen tepkilerde cinsiyet farklılıklarının ele alındığı, yukarıda değinilen çalışmaların hemen hepsinde katılımcılardan alınan ölçümler kıskançlık tepkileri olarak değerlendirilmiş; katılımcıların belirli bir sadakatsizlik durumuna verecekleri duygusal tepkinin ne olacağı kıskançlık ile kapsanmaya çalışılmıştır. Oysa böylesi bir yaklaşım birkaç nedenden dolayı sakıncalıdır. Öncelikle, 'araştırmacı tarafından' kıskançlık olarak etiketlenen duygusal tepki, gerçekte kıskançlık olmayabilir. İkinci olarak, aldatılmaya özgü duygusal tepkilerin ne olduğunun anlaşılmasına yönelik çabalar için bu, caydırıcı olabilir. Üçüncü olarak, sadakatsizliğe verilen davranışsal tepkilerin ne olabileceğinin yordanmasında yanlı veya en azından yetersiz yorumlara yol açabilir.

Kaldı ki, kıskançlık aldatılmanın gerçekleşmesinden sonra ortaya çıkan duygusal bir tepkiden çok, aldatılma eyleminden önce deneyimlenen bir duygudur ve birçok çalışma bulgusuna göre^{1,5,6} kıskançlık, bireyin üreme başarısına hizmet eden bir tür eş koruma (mate guarding) stratejisidir. Buna göre, kıskançlık sadakatsizlik olasılığının yükseldiğine işaret eden ipuçlarının varlığında ortaya çıkmaktadır; oysa bu çalışma da dahil olmak üzere, birçok çalışmada katılımcılara yöneltilen senaryolarda tamamlanmış veya sürmekte olan bir eylem temel alınmaktadır. Öte yandan, sunulan çalışmada kıskançlık duygusu seçenekler arasından en az seçilen (%11.9) duygu olarak belirlenmiştir. Sadakatsizliğe uğramanın ortaya çıkardığı duyguların çalışılması birçok açıdan önemli olmakla beraber, bu duyguların aracılık ettiği tepkilerin yordanması aldatılma sonrasında gözlenebilecek olumsuz tepkilerin kontrol edilmesi bakımından da pratik öneme sahiptir.

Daly ve Wilson'a³¹ göre aldatılma, kadından çok erkekte, eşe yönelik şiddet ve cinayetlerin ardındaki en önemli güdülenme kaynağıdır. Söz konusu saldırgan davranışlar için öfke güçlü bir yordayıcıdır.³²⁻⁴⁰ Sunulan çalışmaya ilişkin sonuçlar, araştırmada incelenen diğer değişkenlerden bağımsız olarak en fazla seçilen duygunun %26.8'lik bir oranla 'öfke' olduğunu, öfkeyi seçenlerin %67'sinin de erkek katılımcılar olduğunu ortaya koymuştur. Demirtaş ve Dönmez⁴¹ de bulgularımızla tutarlı biçimde erkeklerin kıskançlıkla baş etmede yıkıcı stratejileri kadınlardan daha sık kullandıklarını ortaya koymuştur. Böylece, sadakatsizlik erkekte daha çok öfkeye yol açmakta, olasılıkla bu duygusal tepki olası şiddet tepkilerine temel hazırlamaktadır. Daha da ilginç olarak, cinsel bir sadakat-

sizlik erkek katılımcılarda başat olarak öfke duygusuna yol açarken, tikslenme duygularında da dikkat çekici bir artış gözlenmektedir. Bu, sadakatsizlik durumunda erkeklerde gözlenecek davranışsal çıktının fiziksel şiddete dayalı ve karşılıkine acı çektirmek hedefli bir saldırganlığın (hostile aggression) önemli bir işareti olarak değerlendirilebilir.⁴² Söz konusu örüntünün, daha çok erkek katılımcılarda, heteroseksüel senaryo koşulunda ve cinsel aldatılma durumunda gözlenmiş olması, ortaya çıkması olası bir şiddet eğilimine eşlik eden duygusal örüntünün keşfi bakımından önemlidir. Bu bulgu sadece alana kuramsal bir katkı yapmamakta, klinik uygulamalarda, özellikle çift ve aile terapistlerinde akılda tutulması gereken bir bulgu olarak da kendini göstermektedir.

Sadakatsizlik durumunda ortaya çıkan başat duygular bakımından erkeklerden farklı olarak, kadın katılımcılar cinsel aldatılma durumunda başat duygu olarak tiksinmeyi seçmişlerdir. Tikslenme hem erkek ve hem de kadın katılımcılarımızda gözlenen bir duygusal tepki olması bakımından dikkat çekicidir. Tikslenme, listedeki diğer duygulardan farklı olarak, belirli fiziksel durumlara verilen doğuştan gelen bir temel duygu setinin üyesidir^{18,43,44} ve acı bir şeyin tadılması, çürümüş bir şeyi koklamak ya da pis bir şeye dokunmak gibi bedensel temaslarla ortaya çıkmaktadır.⁴⁵ Öte yandan, anormal ya da etik olmayan sosyal durumlara maruz kalmak,⁴⁶ haksızlığa uğramak⁴⁷ -kendi gözlemlerimize dayanarak- sorumsuzluğa, aşağılanmaya veya umursanmama durumuna maruz kalmak da bu fizyolojik tepkiyi tetikleyebilmektedir. Haidt'e⁴⁶ göre, birçok kültürde bu gibi sosyal senaryolara temel tiksilmeye ilişkin sözcüklerle tepkiler verilmektedir. Daha ilginç olarak, beyin görüntüleme çalışmalarından elde edilen bulgular, sosyal tiksilmenin temel tiksilmeye benzer fizyolojik tepkilere yol açtığını göstermiştir.⁴⁸ Örneğin, Harris ve Fiske⁴⁹ ve Moll ve arkadaşları⁵⁰ moral infial durumlarında aktif olan beyin alanlarının, temel tikslenme durumlarındaki ile aynı olduğunu, genel olarak prefrontal ve temporal korteksler ile orbitofrontal korteksteki aktivite-lerin örtüşme gösterdiğini ortaya koymuştur.

Temel tikslenme tepkisi, tiksilmeye yol açan nesneden uzaklaşma, ondan kaçınma veya reddetme ile karakterizedir.⁴⁹ O halde kadın katılımcılarımızın cinsel aldatılma durumuna verdikleri duygusal tepki örüntüsü erkek katılımcılarından iki şekilde farklılaşmaktadır: 1. Tikslenme başat olarak ortaya çıkmakta, dolayısıyla kadının sadakatsizliğin nesnesinden uzak-

laşması veya onu reddetmesi biçiminde kendisini göstermektedir. 2. Kadında bu duyguya eşlik eden yükselmiş bir öfke söz konusu değildir. Diğer bir deyişle, öfkeyi şiddete doğru yükselten bir örüntü kadında gözlenmemektedir.

Sonuç olarak, sunulan çalışma ile sadakatsizlik-kıskançlık literatürüne ilişkin birkaç önemli katkı sağlanmış görünmektedir. İlk olarak, sadakatsizliğe verilen tepkilerdeki cinsiyetler arasındaki farka bir açıklama getirilmiş; söz konusu farkın, cinsel ve duygusal aldatılma durumlarına, erkeklerden ziyade, kadınların verdiği tepkilerdeki farklılıktan kaynaklandığı ortaya konmuştur. İkinci olarak, üreme ile sonuçlanma olasılığı bulunmayan bir aldatılma durumuna verilen tepkilerde, evrimsel ruhsal yordamalar doğrultu-

sunda, cinsiyet farklılıklarının azaldığı ve tepkilerin şiddetinin de bir bakıma 'yumuşadığı' belirlenmiştir. Üçüncü olarak, bugüne kadar iddia edilenden farklı olarak, aldatılmaya verilen başat duygunun kıskançlık olmadığı ve söz konusu başat duygular bakımından cinsiyetler arasında farklılıkların bulunduğu ortaya konmuştur. Dördüncü olarak, cinsiyetler arası çatışma ve şiddetin kontrolü açısından, cinsel aldatılma durumunda erkekte öfke ve tikslenme ile kendisini gösteren bir duygu durumunun olası bir düşmanca saldırganlık için yordayıcı olabileceğine dikkatler çekilmeye çalışılmıştır. İleriki çalışmalarla, özellikle, bu son iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Buss DM, Larsen RJ, Westen D, Semmelroth J. Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. *Psychol Sci* 1992; 3:251-255.
2. Yeniçeri Z, Kökdemir D. University students' perceptions of, and explanations for, infidelity: The development of the infidelity questionnaire (INFQ). *Soc Behav Personal* 2006; 34:639-650.
3. Daly M, Wilson M, Weghorst SJ. Male sexual jealousy. *Ethol Sociobiol* 1982; 3:11-27.
4. Symons D. *The Evolution of Human Sexuality*. New York: Oxford University Press, 1979.
5. Buss DM, Shackelford TK, Kirkpatrick LA, Choe JC, Lim HK, Hasegawa MH, et al. Jealousy and the nature of beliefs about infidelity: Tests of competing hypotheses about sex differences in the United States, Korea, and Japan. *Pers Relationship* 1999; 6:125-150.
6. Buunk BP, Angleitner A, Oubaid V, Buss DM. Sex differences in jealousy in evolutionary and cultural perspective: Tests from the Netherlands, Germany, and the United States. *Psychol Sci* 1996; 7:359-363.
7. Pietrzak RH, Laird JD, Stevens DA, Thompson NS. Sex differences in human jealousy: A coordinated study of forced-choice, continuous rating-scale, and physiological responses on the same participants. *Evol Hum Behav* 2002; 23:83-94.
8. Kuhle BX, Smedley KD, Schmitt DP. Sex differences in the motivation and mitigation of jealousy-induced interrogations. *Pers Individ Differ* 2009; 46:499-502.
9. Shackelford TK, Voracek M, Schmitt DP, Buss DM, Weekes-Shackelford VA, Michalski RL. Romantic jealousy in early adulthood and later life. *Hum Nature* 2004; 15:283-300.
10. Schützwohl A. Jealousy in love relationships. *Z Sexualforschung* 2011; 24:134-154.
11. Edlund JE, Heider JD, Scherer CR, Farc M, Sagarin BJ. Sex differences in jealousy in response to actual infidelity. *Evol Psychol* 2006; 4:462-470.
12. Sagarin, BJ. Reconsidering evolved sex differences in jealousy: Comment on Harris (2003). *Pers Soc Psychol Rev* 2005; 9:62-75.
13. Stieglitz J, Kaplan H, Gurven M, Winking J, Tayo BV. Spousal violence and paternal disinvestment among Tsimane' forager-horticulturalists. *Am J Hum Biol* 2011; 23:445-457.
14. Strout SL, Laird JD, Shafer A, Thompson NS. The effect of vividness of experience on sex differences in jealousy. *Evol Psychol* 2005; 3:263-274.
15. Buunk AP, Massar K, Dijkstra P. A social cognitive evolutionary approach to jealousy: The automatic evaluation of one's romantic rivals. JP Forgas, MG Haselton, W von Hippel, (Eds.), *Evolution and the Social Mind: Evolutionary Psychology and Social Cognition*, New York: Psychology Press, 2007, p.213-228.
16. Massar K, Buunk AP. Rival in the mind's eye: Jealous responses after subliminal exposure to body shapes. *Pers Individ Differ* 2009, 46:129-134.
17. Ward J, Voracek M. Evolutionary and social cognitive explanations of sex differences in romantic jealousy. *Aust J of Psychol* 2004; 56:165-171.
18. Cosmides L, Tooby J. *Evolutionary psychology and the emotions*. M Lewis, JM Havilland-Jones (Eds.), *Handbook of Emotions*, New York: Guilford Press, 2004, p.91-115.

19. Ellsworth PC. Appraisals, Emotions, and Adaptation. JP Forgas, MG Haselton, W von Hippel, (Eds.), *Evolution and the Social Mind: Evolutionary Psychology and Social Cognition*, New York: Psychology Press, 2007, p.71-88.
20. Most SB, Laurenceau JP, Graber E, Belcher A, Smith CV. Blind jealousy? Romantic insecurity increases emotion-induced failures of visual perception. *Emotion* 2010; 10:250-256.
21. Rodgers W. Analysis of cross-classified data. LG Grimm, PR Yarnold (Eds.), *Reading and Understanding Multivariate Statistics*, Washington: American Psychological Association, 2003, p.169-216.
22. Buss DM, Larsen RJ, Westen D. Sex differences in jealousy: Not gone, not forgotten, and not explained by alternative hypotheses. *Psychol Sci* 1996; 7:373-375.
23. Buss DM, Haselton MG. The evolution of jealousy. *Trends Cogn Sci* 2005; 9:506-507.
24. Wilson MI, Daly M. The man who mistook his wife for a chattel. J Barkow, L Cosmides, J Tooby (Eds.), *The Adapted Mind*, New York: Oxford University Press, 1992, p.289-322.
25. Pietrzak RH, Laird JD, Steven, DA, Thompson NS. Sex differences in human jealousy: A coordinated study of forced-choice, continuous rating scale, and physiological responses on the same subjects. *Evol Hum Behav* 2002; 23:83-94.
26. Geary DC, Rumsey M, Bow-Thomas CC, Hoard MK. Sexual jealousy as a facultative trait: Evidence from the pattern of sex differences in adults from China and the United States. *Ethol Sociobiol* 1995; 16:355-383.
27. Wiederman MW Allgeier ER. Gender differences in sexual jealousy: Adaptationist or social learning explanation? *Ethol Sociobiol* 1993; 14:115-140.
28. Buss DM. *The Dangerous Passion: Why Jealousy is as Necessary as Love and Sex*. New York: Free Press, 2000.
29. Haselton MG, Buss DM. Error Management Theory: A new perspective on biases in cross-sex mind reading. *J Pers Soc Psychol* 2000; 78:81-91.
30. Maner JK, Shackelford TK. The Basic Cognition of Jealousy: An Evolutionary Perspective. *Eur J Personality* 2008; 22:31-36.
31. Daly M, Wilson M. *Homicide*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 1988.
32. Carré JM, McCormick CM. In your face: facial metrics predict aggressive behaviour in the laboratory and in varsity and professional hockey players. *Proc R Soc Lond B Biol Sci* 2008; 275:2651-2656.
33. Edwards DC. *Motivation and Emotion: Evolutionary, Physiological, Cognitive, and Social Influences*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1999.
34. Frank RH. *Passions within Reason: The Strategic Role of the Emotions*. New York: WW Norton, 1988.
35. Frijda NH. *The Emotions*. New York: Cambridge University Press, 1986.
36. Lazarus RS. *Emotion and Adaptation*. New York: Oxford University Press, 1991.
37. Levenson RW. The intrapersonal functions of emotion. *Cognition Emotion* 1999; 13:481-504.
38. Malamuth NM. Predictors of naturalistic sexual aggression. *J Pers Soc Psychol* 1986; 50:953-962.
39. McGuire MT, Troisi A. Anger: An evolutionary view. R Plutchik, H Kellerman (Eds.), *Emotion, Psychopathology, and Psychotherapy*, San Diego, CA: Academic Press, 1990, p.43-57.
40. Simon RI, Tardiff K. *Textbook of Violence Assessment and Management*. Arlington VA: American Psychiatric Publishing, 2008.
41. Demirtaş HA, Dönmez A. Yakın ilişkilerde kıskançlık: Bireysel, ilişkisel ve durumsal değişkenler. *Türk Psikiyatri Derg* 2006; 17:181-191.
42. Ramírez JM, Andreu JM. Aggression, and some related psychological constructs (Anger, Hostility, and Impulsivity). Some comments from a research project. *Neurosci Biobehav Rev* 2006; 30:276-291.
43. Ekman P. Basic emotions. T Dalgleish, M Power (Eds.), *Handbook of Cognition and Emotion*, Sussex: John Wiley & Sons, 1999, p.45-60.
44. LeDoux JE. *The Emotional Brain: The Mysterious Underpinnings of Emotional Life*. New York: Simon & Schuster, 1996.
45. Rozin P, Fallon AE. A perspective on disgust. *Psychol Rev* 1987; 94:23-41.
46. Haidt J. The moral emotions. RJ Davidson, KR Scherer, HH Goldsmith (Eds.), *Handbook of Affective Sciences*, Oxford, UK: Oxford University Press, 2003, p.852-870.
47. Moretti L, di Pellegrino G. Disgust selectively modulates reciprocal fairness in economic interactions. *Emotion* 2010; 10:169-180.
48. Danovitch J, Bloom P. Children's extension of disgust to physical and moral events. *Emotion* 2009; 9:107-112.
49. Harris LT, Fiske ST. Dehumanizing the lowest of the low: Neuroimaging responses to extreme outgroups. *Psychol Sci* 2006; 17:847-853.
50. Moll J, Oliveira-Souza R, Moll FT, Azevedo FI, Bramati IE, Caparelli-Da'quer EM, et al. The moral affiliations of disgust: A functional MRI study. *Cogn Behav Neurol* 2005; 18:68-78.